

«ԱՐԱՔԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ» ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ. ՊԱՅՔԱՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

2010 թ. ի վեր արաքական աշխարհում սկիզբ առած հակա-կառավարական լայնածավալ շարժումները¹, որոնք Թունիսում, Եգիպտոսում, Լիբիայում և Եմենում ուղեկցվեցին իշխանափոխությամբ, իսկ արաքական այլ երկրներում՝ հասարակական հուժկու ելույթներով, հայտնի դարձան այսպես կոչված «արաքական գարուն» անունով, որին քաղաքական զարթոնքի նշանակություն տրվեց²:

Գործընթացը, որ սկիզբ առավ Թունիսից, արաքական երկրներից յուրաքանչյուրում աչքի ընկավ իր առանձնահատկություններով և ընթացավ տարբեր սցենարներով: Հատկանշական է, որ վարչակարգերի դեմ ուղղված շարժումները դրսևորվեցին տարերային ձևով՝ առանց մշակված հայեցակարգերի ու առաջնորդող քաղաքական ուժերի: Ընդվզող հասարակություններում երիտասարդության դերն ամենահանգուցայինն էր, իսկ համացանցը դարձավ այն հենքը, որը նպաստեց համախմբմանը և պայքարի հետագա ծավալմանը:

¹ Մերձավոր Արևելքի և Հյուսիսային Աֆրիկայի (Մադրիբ) մի շարք երկրներում սկսված հակակառավարական ելույթներն, ինչ խոսք, անակնկալ էին, սակայն դրանք աննախադեպ չէին, ինչպես սխալմամբ նշում էին շատ ու շատ հետազոտողներ: Արաքական երկրների նորագույն պատմության վերջին շրջանում արդեն երկրորդ անգամ է, ինչ «արաքական փողոցը», անտեսելով վարչակարգերի կողմից իրականացվող բռնաճնշումները, նման կերպ ընդվզում է: Հուզումների վերջին նմանօրինակ ալիքը կապված էր 20-րդ դարի առաջին կեսին տարածաշրջանում խմորվող ազգային-ազատագրական շարժումների հետ, որոնք այն ժամանակ ուղղված էին արտաքին ուժերի դեմ:

² «Արաքական գարնան» մեկնարկը կապված է 2010 թ. դեկտեմբերի 17-ին թունիսցի երիտասարդ Մուհամադ Բուազիզի ինքնահրկիզման հետ: Վերջինս այդ քայլին էր դիմել՝ բողոքելով ոստիկանության գործողությունների դեմ, երբ նրան արգելվել էր փողոցում զբաղվել բանջարեղենի և մրգի վաճառքով:

Միտված լինելով հասարակական-քաղաքական բարեփոխումների իրականացմանն ու ժողովրդավարության հաստատմանը՝ «արաբական գարունն» իրականում որոշակիորեն բարդ և խրթին իրավիճակներ ստեղծեց արաբական երկրներում³։ Եվ չնայած այն փաստին, որ 2011-ից ի վեր սկիզբ առած և «դոմինոյի էֆեկտով» ընթացող հակակառավարական հուզումները կապված էին տասնամյակներ ի վեր արաբական երկրներում կուտակված սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական բնույթ ունեցող համակարգային խնդիրների հետ⁴, աստիճանաբար ի հայտ եկան նաև այդ գործընթացներում աշխարհաքաղաքական խոշոր դերակատարների հետապնդած շահերը, որոնք շատ դեպքերում դրսևորվեցին մարդու իրավունքների և քաղաքական ազատությունների պաշտպանության լույսի տակ։

Այս տեսանկյունից գիտական և քաղաքական կարևորություն է ներկայացնում նաև Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունում (ՍԱՀ) և նրա շուրջ ծավալված գործընթացը⁵։ Եթե Բաշար Ալ-Ասադի ներքին ընդդիմադիրները հայտարարում էին, որ ձգտում են իշխող վարչակարգի տապալման միջոցով հասնել Սիրիայում ժողովրդավարական համակարգի ձևավորմանը, ապա հակաասադական վարչակարգի արտաքին ընդդիմախոսները հետամուտ էին այդ երկրի աշխարհաքաղաքական ուղենիշների փոփոխությանը։

Սիրիան Մերձավոր Արևելքի հանգուցային պետություններից

³ «Արաբական գարունն» հետևանքով արաբական աշխարհում խաթվվեց ներքաղաքական կյանքի հավասարակշռությունը, մշուշոտ դարձան զարգացման հեռանկարները։ Զ. Բժեգինսկու կարծիքով՝ «արաբական գարունը» գրեթե ոչինչ չի փոխի. քաղաքական զարթոնքն արաբական երկրներում կհանգեցնի ոչ թե ժողովրդավարական, այլ պոպուլիստական վարչակարգերի ձևավորմանը՝ հաշվի առնելով, որ ժողովրդավարությունը երկարատև գործընթաց է, իսկ պոպուլիզմը գրավում է զանգվածներին։ Տե՛ս 3. Бжезинский: Политическое пробуждение арабов скорее приведет к возникновению популистских, а не демократических режимов, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1303997880>

⁴ Արդեն անկախությանը հաջորդած տարիներին ավտորիտարիզմի ճանապարհով ընթացող արաբական երկրներում, չնայած առանձին ոլորտներում ունեցած հաջողություններին, հասարակական-քաղաքական կյանքը որոշակիորեն լճացավ, մեծ հարված հասցվեց խոսքի ազատությանը, այլախոհությունը սկսեց դաժանորեն պատժվել։ Այս ամենին գումարվեցին սոցիալ-տնտեսական խնդիրները՝ անհավասար մրցակցային պայմանները, ժողովրդագրական աճի բարձր ցուցանիշները, սոցիալական բևեռացումը, գործազրկությունը, կլանային համակարգի ձևավորումը, վերջին տարիներին՝ նաև համաաշխարհային տնտեսական ճգնաժամը և այլն, որոնք բնականաբար, հասարակական լուրջ դժգոհություն էր ստեղծել։

⁵ Հոդվածում փորձ է արվել քննության ենթարկել Սիրիայում և նրա շուրջ ծավալված գործընթացները 2011 թ. մարտից մինչև 2012 թ. մայիսը։

մեկն էր՝ առաջին հերթին որպես Իսրայելին հակազդող երկիր, նաև՝ որպես տարածաշրջանային անվտանգության կարևոր բաղադրիչ: Դամասկոսը, որը Թեհրանի ռազմավարական դաշնակիցն էր, միևնույն ժամանակ շատ կարևոր օղակ էր Իրան-«Հիզբալլահ» համագործակցության շղթայում: Այս համատեքստում «սիրիական հեղափոխության» հիմնական պատճառներից մեկն Իրանի դիրքերի թուլացումն էր, քանի որ բաասական վարչակարգի տապալմամբ Իրանը կկորցներ Մերձավոր Արևելքում իր միակ և հետևողական դաշնակցին:

Նկատի ունենալով արաբական երկրների նախկին առաջնորդների, մասնավորապես Բեն Ալիի և Հոսնի Մուբարաքի նախադեպը՝ փորձագիտական հանրության մի մասը սխալմամբ հակված էր ենթադրելու, որ նախագահ Ալ-Ասադը Սիրիայում սկսված «հեղափոխական» գործընթացից կարճ ժամանակ անց կկորցնի իշխանությունը՝ տեղի տալով ներքին և արտաքին ճնշումներին:

Բաշար Ալ-Ասադն իշխանության եկավ 2000-ին՝ հոր՝ Հաֆեզ Ալ-Ասադի (1971-2000 թթ.) մահից հետո՝ ինչ-որ իմաստով ժառանգական դարձնելով արդեն իսկ ավտորիտար իշխանության փոխանցման մեխանիզմը: Փոխարինելով մահացած հորը՝ նա դարձավ արաբական աշխարհում սկիզբ առած այն յուրահատուկ սերնդափոխության միակ հաջող և ավարտված օրինակը, ինչն արաբ սոցիոլոգներն սկսեցին անվանել «հանրաթագավորություն» (արաբերեն՝ գումալաքիյյա, գում-հուրիյյա՝ հանրապետություն և մալաքիյյա՝ թագավորություն տերմինների համադրումից)⁶:

Ալ-Ասադն, ընդհանուր առմամբ շարունակեց հոր քաղաքական ուղեգիծը՝ պահպանելով երկրում դեռևս 1963-ից գոյություն ունեցող հատուկ դրությունը, սակայն իր ղեկավարման առաջին շրջանում որոշակի քաղաքական ազատություններ մտցնելով, ինչը հայտնի է «դամասկոսյան գարուն» անունով⁷: Սիրիայում զգալիորեն ակտիվացավ հասարակական-քաղաքական բանավեճը, ստեղծվեցին առանձին ակումբներ, որոնցից առավել հայտնի էին

⁶ Հարցազրույց Միջիգանի համալսարան-Դիրբոռնի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի վարիչ, արևելագետ, պրոֆ. Ա. Սանճեանի հետ, Ա. Փաշայան, Լ. Հարությունյան, Սիրիայի հայ համայնքը. արդի հիմնախնդիրներ, Եր., 2011, էջ 115-126:

⁷ Տես Ս. Մանուկյան, Բաշար Ալ-Ասադի կառավարման առաջին չորս տարիներին Սիրիայում հասարակական և քաղաքական որոշ տեղաշարժերի մասին (2000-2004 թթ.), Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, XXIII, Եր., 2004, էջ 204-216:

«Ռիյադ Սեյֆի ակումբը» և «Ջամալ Ալ-Ատտասիի ազգային երկ-խոսության ակումբը»: Դրանցում ներգրավվեցին նախկին քաղ-բանտարկյալներ, քաղաքացիական ակտիվիստներ, մտավորա-կաններ, ովքեր իրենց քաղաքական պահանջները ձևակերպեցին «99-ի մանիֆեստում»: Սակայն «դամասկոսյան գարունը» շատ կարճ կյանք ունեցավ՝ տևելով մինչև 2001 թ. սեպտեմբեր ամիսը, երբ շարժման տասնյակ անդամներ ձերբակալվեցին, որոնցից մի քանիսը դատապարտվեցին երկարատև ազատազրկման⁸: Այդպիսով՝ հասարակական-քաղաքական կյանքը Սիրիայում նախկինի պես մնաց ճահճացած, այլախոհությունը շարունակ-վեց հետապնդվել, իսկ իշխանական վերնախավը, չցանկանալով ընդառաջ գնալ բարեփոխումների պահանջին, կորցրեց պետա-կան համակարգն արդիականացնելու հնարավորությունը:

Սիրիայում հակակառավարական շարժման մեկնարկը կարելի է համարել 2011 թ. մարտի 15-ը, որը համացանցի ակտիվիստնե-րի կողմից հայտարարվել էր «Յասման օր»։ Այդ օրը Դամասկոսի հայտնի «Համիդիյե» շուկայում և Օմայան մզկիթին կից տարած-քում ուրբաթօրյա աղոթքից հետո հավաքված մի քանի հարյուր ցուցարարներ հակակառավարական կոչեր էին հնչեցնում՝ իշ-խանություններից պահանջելով բարեփոխումներ իրականացնել և ազատ արձակել քաղբանտարկյալներին⁹:

Մարտի 18-ին Սիրիայի հարավարևելյան Դարաա քաղաքում տեղի ունեցավ հակակառավարական առաջին բազմամարդ հավաքը: Նախօրեին՝ մարտի 15-ին, այստեղ մի խումբ դպրո-ցականներ էին ձերբակալվել պատերին հակակառավարական կարգախոսներ գրելու պատճառով: Հանրահավաքը տեղի ունե-ցավ ի պաշտպանություն դպրոցականների: Հենց Դարաայում առաջին անգամ իշխանությունները կոշտ ուժ կիրառեցին ցու-ցարարների դեմ¹⁰:

Չնայած Բաշար Ալ-Ասադն անձամբ ցավակցեց զոհվածների հարազատներին՝ պաշտոնանկ անելով Դարաայի նահանգապե-

⁸ The Emergence of a Human Rights Community in Syria, Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/en/node/10646/section/4>

⁹ Արաբական երկրներում հակակառավարական ակցիաների ժամանակ ամե-նատարածված կարգախոսներից էր՝ «Աշ-շաաբ յուրիդ իսկատ ալ-նիզամ», այսինքն՝ հեռացե՛ք, բառացի՝ «Ժողովուրդը պահանջում է վարչակարգի հրա-ժարականը»: Սիրիայում ընդդիմադիրները շատ հաճախ վանկարկում էին «Ալլահ, Սիրիա, ազատություն և վերջ», իսկ վարչակարգի համախոհները՝ «Ալլահ, Սիրիա, Բաշար և վերջ»:

¹⁰ Ընդդիմադիրները համարում էին, որ մարտի 18-ը պետք է նշվի որպես ավ-տորիտար վարչակարգի դեմ պայքարի մեկնարկի օր:

տին և խոստանալով ստեղծել հանձնաժողով՝ դեպքի հանգամանքները քննելու համար, սակայն իրավիճակը չկարգավորվեց¹¹: Դարաայից հակակառավարական ելույթների ալիքը տարածվեց հյուսիսարևելյան քրդաբնակ շրջաններ, ծովափնյա Լաթաքիայի շրջան, Հոմա և Համա, Իդլիբի և Դեյր Էզ-Զորի նահանգներ, Նաև Դումա և այլուր: Իշխանությունները փորձում էին ամեն կերպ կասեցնել բողոքի ակցիաների կազմակերպումը՝ շատ դեպքերում ձերբակալելով դրանց կազմակերպիչներին ու մասնակիցներին¹²:

Թեև Սիրիայի իշխանությունները վստահեցնում էին, որ երկիրը զերծ կմնա ցնցումներից, սակայն այն աստիճանաբար ներքաշվեց ճգնաժամի մեջ: Վերջին ամենամեծ ցնցումը երկիրն ապրել էր 1982 թ. Համայի հայտնի դեպքերի ժամանակ, երբ իշխանությունները՝ ի դեմս նախագահ Հաֆեզ Ալ-Ասադի, ճնշեցին Համայի ապստամբությունը՝ բազմաթիվ զոհերի գնով արմատախիլ անելով կրոնաքաղաքական ընդդիմությանը և կասեցնելով Սիրիան իսլամական պետության վերածելու «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության փորձերը¹³:

Ի տարբերություն արաբական այլ երկրների առաջնորդների՝ Բաշար Ալ-Ասադը բավական արագ արձագանքեց ցուցարարների պահանջներին՝ խոստանալով բարեփոխումներ իրականացնել: Արդեն մարտի 24-ին խնդրին ավելի հանգամանորեն անդրադարձավ նախագահի խորհրդական Բուսայնա Շաաբանը¹⁴: Մարտի 25-ին նախագահի հրամանով բարձրացվեցին պետական աշխատողների աշխատավարձերը, նաև թոշակները, վե-

¹¹ Հանձնաժողովը ստեղծվեց նախագահի՝ ապրիլի 1-ի հրամանով, տե՛ս Распоряжение президента Аль-Асада о расследовании событий в провинциях Дараа и Латакия, апрель 01, 2011, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/01/pr-339439.htm>

¹² Ձերբակալվողների մեջ կային նաև ոչ միայն սովորական ցուցարարներ, այլ հասարակական ակտիվիստներ, մշակույթի և այլ ոլորտի գործիչներ, այդ թվում՝ կանայք: Մարտի 16-ին Դամասկոսի Մարջա հրապարակում ի պաշտպանություն քաղբանտարկյալների անցկացված լուռ երթի ժամանակ ձերբակալվեց դամասկոսցի հայտնի կին ակտիվիստ Սուհեյր Ատտասին, ով ազատ արձակվեց ապրիլի սկզբին: Ի դեպ՝ նաև վերջինիս նախաձեռնությամբ դեռևս փետրվարի 3-ին Դամասկոսի քրիստոնեական Բաբ Թումա թաղամասում կազմակերպվել էր թերևս առաջին ակցիաներից մեկը՝ ի պաշտպանություն եգիպտացի ցուցարարների:

¹³ Տե՛ս С. Манукян, Зигзаги развития исламского движения в Сирии в 1982–2000 гг., Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Եր., 2005, էջ 181–195:

¹⁴ Руководство Сирии объявило о начале радикальных реформ, <http://lenta.ru/news/2011/03/24/increase1/>

րանայվեց հարկային քաղաքականությունը¹⁵: Նախագահի մեկ այլ հրամանով թոշակառուներին ընձեռվեց բժշկական ապահովագրության հնարավորություն¹⁶:

Ընդառաջ գնալով շարունակվող բողոքի ցույցերին՝ մարտի 30-ին Բաշար Ալ-Ասադը հանդես եկավ խորհրդարանում՝ անդրադառնալով իր պաշտոնավարման ընթացքում Սիրիայում կուտակված խնդիրների պատճառներին: Այն, որ իշխանությունները շատ դեպքերում չէին արդարացրել հասարակության հույսերը, ըստ նրա՝ կապված է եղել 2001-ից ի վեր միջազգային հարաբերություններում և մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում ստեղծված աշխարհաքաղաքական բարդ իրողությունների և Սիրիային ուղղված մարտահրավերների հետ: Սիրիայի նախագահը խոստացավ բարեփոխումներ անցկացնել իրավապահ և դատական համակարգերում, ներդնել բազմակուսակցական համակարգ, մեծացնել լրատվամիջոցների ազատությունը, կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցառումներ անցկացնել, լուծել նոր աշխատատեղերի հարցը¹⁷:

Միևնույն ժամանակ, Սիրիայում ստեղծված իրավիճակը համարելով արտաքին դավադրության արդյունք, Ալ-Ասադը նոր ձևավորված հանգամանքների ճնշման տակ բարեփոխումների գործընթացի արհեստական արագացումը համարեց անընդունելի և վնասակար¹⁸: Մինչդեռ շատերը թե՛ Սիրիայում և թե՛ դրա սահմաններից դուրս հակված էին ենթադրել, որ բարեփոխումներն այլևս ուշացած էին:

2011 թ. ապրիլի 3-ին Սիրիայում ձևավորվեց նոր կառավարություն՝ գյուղատնտեսության նախկին նախարար Ադել Սաֆարի գլխավորությամբ¹⁹: Սակայն մինչ այդ՝ մարտի 26-ին, Սիրիայի անկախության տոնի կապակցությամբ, որը նշվում է ապրիլի 17-ին, Ալ-Ասադի հրամանով ազատ արձակվեց 200-250 քաղբանտարկյալ²⁰: Բացի այդ՝ չեղյալ համարվեց հատուկ դրության մասին օրեն-

¹⁵ Մանրամասն տե՛ս Президент Башар Аль-Асад издал ряд законодательных указов об улучшении жизни граждан, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/03/25/pr-338423.htm>

¹⁶ Указ президента Башшара Аль-Асада о медицинском страховании пенсионеров, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/04/pr-339818.htm>

¹⁷ Президент Башшар Аль-Асад: Благодаря национальному единству её народа Сирия останется неприступной крепостью, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/01/pr-339335.htm>

¹⁸ Նույն տեղում:

¹⁹ Президент Башшар Аль-Асад издал указ за № 146 о составе правительства САР во главе с Аделем Сафаром, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/15/pr-341751.htm>

²⁰ Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ ազատ արձակվածները հիմնականում իսլամիստներ էին:

քը²¹ (այն գործում էր 1963-ից, երբ Սիրիայում իշխանության եկավ «Բաաս» կուսակցությունը), ինչը կարելի է համարել նշանակալից իրադարձություն: Նախագահի մեկ այլ հրամանով համընդհանուր ներում շնորհվեց այն քաղաքացիներին, ովքեր հանցանքներ էին գործել մինչև 2011 թ. մարտի 31-ը: Համաներումը, ըստ էության, տարածվում էր նաև արգելված «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության անդամների և քաղաքական տարբեր հայացքների համար դատապարտված բանտարկյալների վրա²²:

Չնայած իշխանությունների ձեռնարկած քայլերին՝ սիրիական արմատական ընդդիմադիրներն անվերապահորեն պահանջում էին Ալ-Ասադի հրաժարականը՝ որպես հիմնարար բարեփոխումների կարևորագույն նախապայման: Հատկանշական է, որ վարչակարգին ընդդիմադիր զանգվածը զգալիորեն համալրված էր սոցիալապես ցածր, անապահով խավերից, առավելապես սուննի-ադալան: Սակայն միանգամայն այլ դիրքորոշում ունեին սուննի գործարարները²³, բարձրաստիճան զինվորականներն ու պաշտոնական հոգևորականությունը՝ ի դեմս մեծ մուֆտի Ահմադ Բադր Ադ-Դին Հասունի, ովքեր աջակցում էին իշխող վարչակարգին²⁴:

Սիրիայում սկսված բողոքի ակցիաների համար առանցքային դարձան ուրբաթոյա աղոթքից հետո կազմակերպվող միջոցառումները, որոնք հիմնականում ճնշվում էին պետական մեքենայի կողմից: Հատկանշական է, որ բողոքի ակցիաներն առավելապես տեղի էին ունենում նահանգներում, այդ թվում՝ փոքր բնակավայրերում՝ հիմնականում շրջանցելով Դամասկոսն ու Հալեպը: Օրեցօր ստվարացող զոհերի թիվը թե՛ խաղաղ բնակչության և թե՛ անվտանգության ուժերի շրջանում, մեծ թվով ձերբակալվածների, բանտում կտտանքների ենթարկվածների, նաև անհայտ կորածների փաստը շարունակում էր ճնշող տպավորություն թողնել հասարակության շրջանում:

Բռնությունների ալիքի հետագա խորացմանը զուգահեռ աշ-

²¹ Президент Аль-Асад издал указ и три законодательных декрета, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/21/pr-342717.htm>

²² Указ президента Аль-Асада о всеобщей амнистии лиц, совершивших преступления до 31 мая 2011 года, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/06/02/pr-350030.htm>

²³ Reva Bhalla, Making Sense of the Syrian Crisis, <http://www.stratfor.com/weekly/20110504-making-sense-syrian-crisis>.

²⁴ Հասունը համարվում է Բաշար Ալ-Ասադի ամենաջերմ աջակիցներից մեկը, որի պատճառով ընդդիմադիրները դաժան հաշվեհարդար տեսան Հասունի հետ՝ սպանելով նրա երիտասարդ որդուն: Տե՛ս Муфтий Республики Ахмад Бадр-эд-Дин Хассун проводил в последний путь своего сына Сарию Хассуна, <http://sana.sy/rus/325/2011/10/03/373211.htm>

խարհի տարբեր երկրներում Սիրիայի դեսպանատների առաջ սկսեցին կազմակերպվել բողոքի ակցիաներ, որի մասնակիցները պահանջում էին վարչակարգի հրաժարականը և երկրում արյունահեղության դադարեցում²⁵։ Սիրիայի սահմաններից դուրս գործելը նույնպես վտանգ էր ներկայացնում ոչ միայն սիրիացի ակտիվիստների համար, ովքեր կարող էին հետապնդվել սիրիական հատուկ ծառայությունների կողմից, այլև նրանց հարազատների, ովքեր ապրում էին Սիրիայում²⁶։

Հակակառավարական հուզումներին զուգահեռ մայրաքաղաք Դամասկոսում և այլ քաղաքներում ժամանակ առ ժամանակ տեղի էին ունենում սովորաձավալ հանրահավաքներ և երթեր՝ ի պաշտպանություն նախագահ Բաշար Ալ-Ասադի²⁷։ Ի դեպ՝ վարչակարգի սոցիալական հենարանը նաև երկրի քրիստոնյա փոքրամասնություններն էին, ովքեր օգտվում էին ազգային և կրոնական լայն իրավունքներից, իսկ էթնոդավանական հանդուրժողականությունը հնարավորություն էր տալիս նրանց անվտանգ զգալու։ Սակայն հնարավոր իշխանափոխությունը լուրջ անհանգստություն էր ստեղծել վերջիններիս շրջանում։ Նրանք զգուշանում էին կրոնաքաղաքական ուժերի իշխանության գալու և առհասարակ կրոնական ծայրահեղականության տարածման հնարավորությունից²⁸։ Պատահական չէ, որ սրբյան (Syrian) կաթոլիկների առաջնորդ Իգնատիոս Հովսեփ Երրորդ պատրիարքը գերմանական DPA լրատվական գործակալությանը տված հարցազրույցում կոշտ քննադատության ենթարկեց ԱՄՆ-ին և

²⁵ Syrian Embassies Accused of Threatening Activists Overseas, <http://www.voanews.com/content/syrian-embassies-accused-of-threatening-activists-overseas-131064848/146137.html>

²⁶ И. Берг, Сирийская оппозиция глазами немецких экспертов и комментаторов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/17-10-11.htm>

²⁷ Դրանց մեջ առավել հիշարժան էր 2012 թ. հունվարի 11-ին Դամասկոսի Օմայյան հրապարակի բազմամարդ միտինգը, որտեղ իր համախոհների առաջ անսպասելիորեն ելույթ ունեցավ ընտանիքի հետ հրապարակ այցելած Ալ-Ասադը։ Տես Башар Асад выступил на миллионном митинге в Дамаске, <http://syrianews.ru/node/91>

²⁸ Հարկ է նշել, որ թե՛ Իրաքի և թե՛ «արաբական գարնան» իրադարձությունները լուրջ մարտահրավերներ ստեղծեցին տարածաշրջանի քրիստոնյաների համար։ Պատահական չէ, որ անգլիկան եկեղեցու առաջնորդ, Քենթերբերիի արքեպիսկոպոս Ռոուեն Ուիլյամսը քրիստանական խորհրդարանի Լորդերի պալատում ունեցած ելույթում նշել էր, որ Մերձավոր Արևելքում քրիստոնյաների դիրքերն ավելի խոցելի են, քան երբևէ վերջին հարյուրամյակի ընթացքում։ Տես House of Lords debate on Christians in the Middle East, <http://www.archbishopofcanterbury.org/articles.php/2277/house-of-lords-debate-on-christians-in-the-middle-east>

ԵՄ երկրներին, որոնք, ըստ նրա, ինչպես միշտ, բախտի քմահաճույքին էին թողել Մերձավոր Արևելքի էթնիկ ու դավանական փոքրամասնություններին և գործում էին բացառապես սեփական աշխարհաքաղաքական շահերից ելնելով՝ սպասելով Սիրիայում իսլամիստների հաղթանակին²⁹:

Քրիստոնյաների մտահոգությունը պատահական չէր և կապված էր ցույցերի սկզբնական շրջանում սուննիական ծայրահեղական շրջանակների կողմից հնչեցված «Ալավիներին՝ գերեզման, քրիստոնյաներին՝ Լիբանան» կարգախոսի հետ³⁰: «The Wall Street Journal»-ին տված հարցազրույցում, ի պատասխան Սիրիայի դավանական փոքրամասնություններին առնչվող հարցին, «Ազգային խորհրդի»³¹ (ԱԽ) նախկին նախագահ Բուրհան Ղալյունը, փարատելով նման մտայնությունը, նշել էր, թե Սիրիայի բոլոր քաղաքացիները հավասար են օրենքի առաջ, և կրոնական գործոնով պայմանավորված որևէ խտրականություն մեծամասնության և փոքրամասնության միջև լինել չի կարող, քանի որ վերջիններս պետք է դիտարկվեն ոչ թե որպես փոքրամասնություններ, այլ պարզապես քաղաքացիներ³²:

Սիրիայում սկսված «հեղափոխական» գործընթացը միջազգայնացվեց գրեթե միանգամից: Եվ չնայած այս փաստին՝ հակակառավարական տրամադրությունների ձևավորման հարցում կային քաղաքական և սոցիալական նախադրյալներ, երկրում լարվածության հետագա խորացման հարցում էական դերակատարություն ունեցան հենց արտաքին ուժերը: Պատահական չէ, որ ԱՄՆ պաշտպանության նախկին նախարար Ռոբերտ Գեյթսը արդեն 2011 թ. մարտի վերջին Իսրայել կատարած պաշտոնական այցի ընթացքում սիրիացի զինվորականներին խորհուրդ տվեց օրինակ վերցնել Եգիպտոսի բանակից և մի կողմ քաշվել՝ չխանգարելով ընդդիմադիրներին մասնակցել բողոքի ակցիաներին³³: Սակայն Սիրիայի բանակը, ի տարբերություն Եգիպտոսի բանակի, չէր կարող չսատարել իշխանությանը, քանի որ, ինչ-

²⁹ Syrian Patriarch Says Christians Feel Betrayed by West, http://news.monstersandcritics.com/middleeast/news/article_1684906.php/INTERVIEW-Syrian-patriarch-says-Christians-feel-betrayed-by-West

³⁰ Nicholas Blenford, Assad Regime may be Gaining upper Hand in Syria, The Christian Science Monitor, May 13, 2011, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0513/Assad-regime-may-be-gaining-upper-hand-in-Syria>

³¹ «Ազգային խորհրդի» մասին տե՛ս հաջորդ էջերում:

³² Interview with Burhan Ghalioun, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203833104577071960384240668.html>

³³ Robert Gates Calls for Syrian Forces to Move Aside, <http://www.sott.net/articles/show/226391-Robert-Gates-calls-for-Syrian-forces-to-move-aside>

պես իր հերթին փաստում է արաբական աշխարհի հեղինակավոր մասնագետներից մեկը՝ Ժիլ Կեպելը, սերտաճած էր նրան³⁴:

Թե՛ իշխանության և թե՛ բանակի հիմնական կորիզը Սիրիայում ալավիներ էին՝ շիայական այն փոքրամասնությունը, որն Հաֆեզ Ալ-Ասադի՝ իշխանության գալուց հետո ալվելի քան չորս տասնամյակ ղեկավարում էր սուննի մեծամասնությանը: Այնպես որ բանակի բարձրագույն սպայական կազմը թույլ չէր տա, որպեսզի Սիրիայում իշխանությունն անցներ սուննիներին: Եվ բացի այդ՝ իշխանությունները հակակառավարական ելույթների և դրանց մասնակիցների նկատմամբ կարողացան կոշտ դիրքորոշում որդեգրել, քանի որ սիրիական բանակի ղեկավարությունը և զինվորականության ճնշող մեծամասնությունը հավատարիմ մնացին նախագահ Ալ-Ասադին և նրա անմիջական շրջապատին՝ ի տարբերություն նույն Եգիպտոսի և Թունիսի, որտեղ բանակի հրամանատարական կազմերը, չեզոք դիրքորոշում որդեգրելով կառավարության և ցուցարարների միջև, գործնականում արագացրեցին նախագահներ Բեն Ալիի և Մուբարաքի քաղաքական մեկուսացումը³⁵:

Ժամանակ առ ժամանակ սիրիական վարչակարգի վերաբերյալ սկսեցին կոշտ հայտարարություններ անել ոչ միայն ԱՄՆ-ի, այլև Եվրամիության, Արաբական պետությունների լիգայի (ԱՊԼ), Թուրքիայի և Ծոցի արաբական միապետությունների բարձրաստիճան պաշտոնատարները: Բացի այդ՝ ԵՄ-ի, ԱՄՆ-ի, Թուրքիայի, ԱՊԼ-ի կողմից Սիրիայի դեմ սկսեցին իրականացվել տարաբնույթ պատժամիջոցներ, պահանջվեց Բաշար Ալ-Ասադի հրաժարականը³⁶: Միջազգային զանգվածային լրատվամիջոցներով, որոնց մեջ առաջատար էր Քաթարին պատկանող «Ալ-Ջազիրա» արբանյակային հեռուստաալիքը, տեղեկատվական պատերազմ սկսվեց Սիրիայի դեմ, որի արդյունքում սկսեցին պարբերաբար խեղաթյուրվել Սիրիայում տեղի ունեցող դեպքերը³⁷: Սիրիայի վերաբերյալ զեկույցներ էին հրապարակել

³⁴ “Военные против Асада? Мне кажется это невероятным”, <http://inopressa.ru/article/28mar2011/lastampa/kepel.html>

³⁵ Հարցազրույց Միչիգանի համալսարան-Դիրբոռնի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի վարիչ, արևելագետ, պրոֆ. Ա. Սանճեանի հետ, նշվ. աշխ.:

³⁶ Sanctions Imposed on Syria, <http://www.reuters.com/article/2012/02/28/us-syria-eu-sanctions-idUSTRE81R27R20120228>, Q&A: Syria Sanctions, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15753975>

³⁷ Anne Sewel, “No Independent Journalism any more” says ex-Al-Jazeera reporter, <http://digitaljournal.com/article/321163>

միջազգային տարբեր կառույցներ, այդ թվում՝ իրավապաշտպան կազմակերպություններ, որոնցում սուր քննադատություն կար վարչակարգի և մասնավորապես նախագահի հասցեին: Միջազգային շրջանակներում սկսեցին ավելի շատ խոսել Սիրիայում արտաքին ռազմական միջամտության մասին:

2011 թ. հոկտեմբերի 29-ին «The Sunday Telegraph»-ին տված հարցազրույցում Բաշար Ալ-Ասադը զգուշացրեց, որ Սիրիայում արտաքին ուժերի միջամտությունը կամ երկիրը մասնատելու փորձերը կհանգեցնեն մեկ այլ Աֆղանստանի և երկրաշարժի ողջ Մերձավոր Արևելքում³⁸:

Սիրիայից հնչող տեսակետը, սակայն, չկասեցրեց միջամտությունն այդ երկրի ներքին գործերին: Սիրիայի վրա ճնշումներ իրականացնելու հարցում ակտիվորեն համագործակցեցին ԱՄՆ-ն, տարածաշրջանային նրա դաշնակիցները՝ Թուրքիան և Պարսից Ծոցի արաբական պետությունները, մասնավորապես Կատարը և Սաուդյան Արաբիան, որոնք բոլորն էլ հակամարտության մեջ ներքաշվելու համար իրենց հետաքրքրություններն ունեին:

Ինչ վերաբերում է Թուրքիային, ապա վերջինիս քաղաքականությունը 2002 թ. «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության՝ իշխանության գալուց հետո միտված էր երկրի արտաքին քաղաքականության մերձավորարևելյան ուղղության ակտիվացմանը, որի հիմքում ընկած էր Ա. Դավութօղլուի մշակած նեոօսմանականության հայեցակարգը: Պատահական չէ, որ «արաբական գարնան» մեկնարկից ի վեր Թուրքիան աջակցեց արաբական աշխարհի հասարակական-քաղաքական ընդդիմադիր դաշտին, ինչը նպատակ ուներ ընդլայնելու Թուրքիայի՝ որպես առաջատար պետության դերն ու հարաճուն հեղինակությունը տարածաշրջանում: Սիրիայում ներքաղաքական լարվածության սկզբնական փուլից ի վեր Անկարան դարձավ սիրիական վարչակարգի ամենակոշտ ընդդիմախոսներից մեկը և պատրաստ էր անգամ միակողմանի պատժամիջոցներ կիրառելու Դամասկոսի նկատմամբ: Նախկինում Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգի հետ բացառիկ ջերմ հարաբերություններ ունեցող Թուրքիայի ներկա իշխանությունները, միջամտելով Սիրիայի ներքին գործերին, փաստացիորեն դարձան արտերկրում գործող սիրիական ընդդիմության թե՛ քաղաքական, թե՛ ռազմական թևերի հենակետը³⁹:

³⁸ Assad: challenge Syria at your peril, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8857898/Assad-challenge-Syria-at-your-peril.html>

³⁹ Julien Cecillon, Turkey and the Struggle for Syria. Time for accountability, Near

Հակակառավարական շարժումներից շատ չանցած՝ Թուրքիան ապաստան տվեց սիրիացի փախստականներին՝ Հաթայի նահանգում ստեղծելով փախստականների ճամբարներ⁴⁰։ Թուրքիան նպատակ ուներ նաև թուրք-սիրիական սահմանին ստեղծելու բուֆերային գոտի և հումանիտար միջանցք⁴¹, որի իրականացման համար, ըստ սիրիական իշխանությունների, սադրանքներ էր հրահրում։ Նկատի էր առնվում մասնավորապես 2012 թ. ապրիլի 9-ի սահմանային միջադեպը⁴²։

Ինչ վերաբերում է Քաթարին ու Սաուդյան Արաբիային, պետք է նշել, որ այդ երկրների իշխանությունները հանգուցային դերակատարություն էին ունեցել նաև եգիպտական և լիբիական գործընթացներում։ Այս երկու պետությունների ներգրավվածությունը նպատակ ուներ Սիրիայում իշխանափոխության միջոցով վերջ դնելու տարածաշրջանի ամենահզոր մրցակիցներից մեկի՝ Իրանի հետ համագործակցությանը և Սիրիայում, ըստ ամենայնի, իշխանության բերելու սուննիական կրոնաքաղաքական ուժերի։ Էո-Ռիադն արաբական երկրներում նոր՝ սաուդամետ վարչակարգերի ձևավորման միջոցով նպատակ ուներ տարածելու նաև իր երկրի կրոնական գաղափարախոսությունը՝ սալաֆիականությունը (որը սուննի իսլամի արմատական մեկնաբանությունն է), ինչին ձեռնամուխ էր եղել դեռ «Սառը պատերազմի» տարիներից⁴³։

Բացի այդ Ծոցի այս երկու պետությունները փորձում էին ամեն կերպ պահպանել իրենց դաշնակցային դիրքերը ԱՄՆ-ի արտա-

East Quarterly, <http://www.neareastquarterly.com/index.php/2012/03/20/turkey-and-the-struggle-for-syria-time-for-accountability/>

⁴⁰ Սիրիացի հազարավոր փախստականներ էին հանգրվանել նաև հարևան երկրներում՝ Հորդանանում, Լիբանանում, Իրաքում։

⁴¹ Turkey considers Syria buffer zone; Annan seeks unity, <http://www.reuters.com/article/2012/03/17/us-syria-turkey-idUSBRE82G04S20120317>

⁴² Ապրիլի 9-ի վաղ առավոտյան գնդակոծվել էին թուրքական Քիլիս քաղաքի մոտ թուրք-սիրիական սահմանը հատած և թուրքական տարածքում հայտնված սիրիացի փախստականներ, ինչի հետևանքով զոհվել էր երկու և վիրավորվել չորս մարդ։ Թուրքական կողմը, միջադեպի մեջ մեղավոր համարելով սիրիական բանակին, հայտարարեց, որ Սիրիան կոպտորեն խախտել էր երկու երկրների սահմանը։ Թուրքիայի սահմանային տարածքի գնդակոծումը կրկնվեց ապրիլի 10-ի երեկոյան։ Իր հերթին Սիրիայի արտգործնախարար Վալիդ Մուալիմը Թուրքիային մեղադրեց սահմանային գոտում Սիրիայի քաղաքացիներին ահաբեկելու, փախուստի դրդելու և փախստականների ճգնաժամ առաջ բերելու մեջ։

⁴³ Ա. Փաշայան, Վահաբական քարոզչության մի քանի դրսևորումների շուրջ, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Եր., 2004, էջ 290-303։

քին քաղաքականության ուղեծրում: Իրենց հերթին թե՛ Քաթարը և թե՛ Սաուդյան Արաբիան, որոնք տիրապետում են հսկայական էներգետիկ ռեսուրսների, շիայական գործոնի ազդեցությունը սեփական երկրներում և տարածաշրջանում թուլացնելով, ցանկանում էին լրացնել այն բացը, որը կառաջանար Թեհրանին դուրս մղելուց հետո: Եվ եթե Սաուդյան Արաբիայի հավակնություններն իսլամական աշխարհի կենտրոն դառնալու հարցում դրսևորվել էին շատ ավելի վաղ, ապա Կատարի հավակնությունները ոչ երկար պատմություն ունեին: 1995 թ. թագավորությունում հեղաշրջման արդյունքում գահին բարձրացած էմիր Համադ բին Խալիֆա Ալ-Թանին սկսեց իրականացնել Արաբական թերակղզու այդ թզուկ պետությունը տարածաշրջանային հզորներից մեկը դարձնելու իր հավակնոտ ծրագրերը: Դրան հասնելու համար օգտագործվեց տեղեկատվական ակտիվությունը: Ինչպես արդեն նշվեց, ոչ պակաս կարևոր ռեսուրս դարձավ «Ալ-Ջազիրան», որը հսկայական ազդեցություն ունեցավ «արաբական փողոցի» վրա՝ վերաճելով արաբական աշխարհում տրամադրությունների ձևավորման յուրօրինակ կենտրոնի: Բացի այդ միլիոնավոր դուարների հասնող օգնությունը սիրիական ընդդիմությանը, մասնավորապես «Ազատ սիրիական բանակին» հնարավորություն տվեցին լարված պահելու իրավիճակը Սիրիայում⁴⁴:

Իրենց հերթին սիրիական իշխանություններին սատարելու գործում ներգրավվեցին աշխարհաքաղաքական խոշոր դերակատարներ Իրանը, Ռուսաստանը և Չինաստանը: Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ Սիրիան աջակցություն ստացավ Իրանի հովանավորությամբ գործող շիայական շրջանակներից⁴⁵:

Սիրիային ցուցաբերված քաղաքական աջակցության հարցում հանգուցային նշանակություն ունեցավ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում Ռուսաստանի ու Չինաստանի՝ երկու անգամ օգտագործված վետոյի իրենց իրավունքը: Դրանով կասեցվեց Սիրիայում արտաքին ռազմական միջամտության հնարավորությունը: Մոսկվայի և Պեկինի՝ Սիրիային ցուցաբերված աջակցությունը նույնպես պայմանավորված էր նշված պետությունների աշխարհաքաղաքական հետաքրքրություններով, ինչը նրանք փաստարկեցին լիբիական նախադեպից խուսափելու և իշխանությունների ու ընդդիմության

⁴⁴ Ս. Մանուկյան, Ծոցի միապետությունները և «արաբական գարունը», Հանրապետական, հ.100, 2012 թ., http://www.hhk.am/files/library_pdfs/223.pdf

⁴⁵ Shia Forces are Supporting Damascus and Sunni Forces are Supporting the Opposition, Says Kurdish Syrian Opposition Leader, <http://www.aknews.com/en/aknews/9/303364/>

միջև երկխոսության հնարավորության՝ սպառված չլինելու հանգամանքով: Ռուսաստանի համար Սիրիան Միջերկրական ծովի վերջին հենակետն էր: Բացի այդ՝ Սիրիան համարվում է աշխարհում ռուսական ռազմամթերքի խոշոր սպառողներից մեկը, որի դիմաց Մոսկվան ստանում էր տարեկան ավելի քան 1 մլրդ ԱՄՆ դոլար⁴⁶:

Մոսկվայի իրականացրած ամենացուցադրական քայլը, թերևս, ռուսական ռազմանավերի այցելություններն էին Տարտուս նավահանգիստ և Սիրիայի ջրային սահմաններ, որտեղից նրանք հեռացան 2012 թ. հունվարի 9–ին⁴⁷: Չնայած ռուսական կողմը պնդում էր, որ նշված միջոցառումը նախատեսված էր ավելի վաղ և կապ չուներ սիրիական գործընթացների հետ, սակայն միանգամայն պարզ էր, որ նման քայլով Մոսկվան ցանկանում էր ցույց տալ, որ թույլ չի տա Սիրիայում լիբիական սցենարի կրկնությունը⁴⁸:

Ինչ վերաբերում է Պեկինին, ապա վերջինս գիտակցում էր, որ այն, ինչ տեղի էր ունենում Մերձավոր Արևելքում, իրականում պայքար է նաև ասիական–խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի համար: Չինաստանը Մերձավոր Արևելքում և Հյուսիսային Աֆրիկայում ամենամեծ ներդրողներից մեկն էր, և Պեկինն էապես շահագրգռված էր տարածաշրջանի կայունությամբ, որը նրա համար նաև կարևոր ճանապարհ էր՝ դեպի արտաքին աշխարհ:

Ստեղծված իրավիճակում հակաասադական ուժերը լավագույնս օգտագործեցին Արաբական պետությունների լիգայի ներուժը, որտեղ թե՛ Սաուդյան Արաբիան և թե՛ Քաթարն ազդեցիկ դիրքեր ունեին: ԱՊԼ–ն դարձավ Բաշար Ալ–Ասադի ամենակոշտ ընդդիմախոսներից մեկը: 2011 թ. նոյեմբերի 12–ին Կահիրեում տեղի ունեցած ԱՊԼ արտահերթ նիստում որոշվեց կասեցնել Սիրիայի անդամակցությունը և խստացնել այդ երկրի դեմ տնտեսական և քաղաքական պատժամիջոցները⁴⁹: Նախքան այդ ԱՊԼ–ն Սիրիայի իշխանություններին քանիցս կոչ էր արել ընդդիմության հետ երկխոսություն սկսել, դադարեցնել ռազմական գործողությունները, դուրս բերել տանկերը քաղաքներից ու

⁴⁶ David Blair, The Real Dilemma, The Daily Telegraph, 01.06.2012

⁴⁷ Syria Hails Visit of Russian Warships to Tartus, <http://en.rian.ru/russia/20120109/170675862.html>

⁴⁸ ICG Report Syria's Phase of Radicalization, Middle East Briefing N.33, 2012, April 10, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/b033-syrias-phase-of-radicalisation.pdf>

⁴⁹ Syria Suspended from Arab League, http://www.washingtonpost.com/world/syria-suspended-from-arab-league/2011/11/12/gIQAQvGxEN_story.html

քնակավայրերից: Իր հերթին Դամասկոսը, ընդդիմադիրներին համարելով ահաբեկիչներ, ԱՊԼ-ին մեղադրում էր ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետաքրքրություններին ծառայելու մեջ, սակայն միևնույն ժամանակ համաձայնել էր ընդունել ԱՊԼ դիտորդներին (ովքեր պետք է ուսումնասիրեին ստեղծված ճգնաժամը և գտնեին այն հաղթահարելու լուծումներ)՝ ցույց տալով, որ բաց է ցանկացած կառուցողական նախաձեռնության առաջ⁵⁰:

2012 թ. հունվարի 14-ին Համադ բին Խալիֆան ամերիկյան CBS-ի «60 տոպե» հաղորդաշարին տված հարցազրույցում Սիրիայի վերաբերյալ անսպասելի հայտարարություն արեց՝ առաջարկելով այդ երկիր արաբական զորքեր մտցնել արյունահեղությունը դադարեցնելու նպատակով⁵¹, ինչը սակայն հակասում էր ԱՊԼ կանոնադրությանը: Դրան հաջորդեց հունվարի 15-ին ՄԱԿ գլխավոր քարտուղարի հայտարարությունը, որում կոչ էր արվում Սիրիայի իշխանություններին «դադարեցնել սպանել սեփական ժողովրդին»⁵²: Բան Կի-մունը չէր բացառում գործընթացին ՄԱԿ-ի միջամտությունը:

Նշենք նաև, որ հակաասադական ուժերը մեծ սպասելիքներ ունեին այդ շրջանում Սիրիայում աշխատող ԱՊԼ 165 դիտորդների առաքելությունից (2011 թ. դեկտեմբերի 24-ից 2012 թ. հունվարի 18-ը): Սակայն առաքելության ավարտին հրապարակված եզրափակիչ զեկույցը որոշակի դժգոհություն առաջացրեց նրանց շրջանում, քանի որ դիտորդները, քննադատության ենթարկելով Սիրիայի իշխանություններին, միևնույն ժամանակ արձանագրել էին, որ երկրում գործում էին գրոհայինների խմբեր, որոնց մեղքն իրավիճակի սրման մեջ էական էր⁵³:

Սիրիայում ժողովրդավարության հաստատման և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերում հատկապես վիճարկելի էին Ծոցի միապետությունների դիրքորոշումը: Գաղտնիք չէ, որ արաբական աշխարհում մարդու իրավունքներն ամենակոշտ ձևով խախտվում էին հենց այդ երկրներում: Իսկ Քաթարի էմի-

⁵⁰ Syrian State Media Accuses Arab League of Serving the Interest of U.S. and Israel, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/19/172584.html>

⁵¹ Emir of Qatar Favors Arab Troops in Syria, http://www.cbsnews.com/8301-18560_162-57359014/emir-of-qatar-favors-arab-troops-in-syria/

⁵² UN Chief tells Syria's Assad to stop the killing, <http://www.euronews.com/2012/01/15/un-chief-tells-syria-s-assad-to-stop-the-killing/>

⁵³ Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria for the period from 24 December 2011 to 18 January 2012, http://www.columbia.edu/~hauben/Report_of_Arab_League_Observer_Mission.pdf

րի հայտարարությունը, որի բովանդակությունն ըստ ամենայնի մշակվել էր ոչ միայն Դոհայում, որոշակի քննադատության արժանացավ արաբական առանձին շրջանակների կողմից՝ վերստին կենդանացնելով արաբական աշխարհի հակառակորդների մասին առկա ավանդական պատկերացումները: Հորդանանցի քաղաքագետ Ֆայեզ Շեհատրայի կարծիքով՝ «Քաթարը վերածվել է արաբական տարածաշրջանում սիոնիստական-ամերիկյան գերիշխանությունը հաստատող գործիքի»⁵⁴: Շեհատրան առաջ քաշեց Սիրիային պաշտպանելու գաղափարը, ինչպես դա եղավ 1956 թ., երբ արաբները, միավորելով իրենց ուժերը, օգնեցին Եգիպտոսին՝ հաղթահարելու «Եռյակ ագրեսիան»⁵⁵:

Սիրիայի շուրջ արտաքին զարգացումներին 2012 թ. հունվարի 10-ին անդրադարձավ Բաշար Ալ-Ասադը Դամասկոսի համալսարանում ունեցած ելույթում: Մատնացույց անելով միջազգային և արաբական այն ուժերին, մասնավորապես Արաբական պետությունների լիգային, որոնք ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ներքո ձգտում էին վնասելու Սիրիային, Ալ-Ասադը վերստին փորձեց հիմնավորել արտաքին դավադրության մասին իր թեզը⁵⁶:

Սիրիայում սկիզբ առած հակակառավարական շարժումներն օրակարգային դարձրեցին ընդդիմադիր դաշտի ձևավորման հարցը: Ավտորիտար վարչակարգի պայմաններում երկրում ինստիտուցիոնալ ընդդիմություն, բնականաբար, գոյություն չուներ: Այդ իսկ պատճառով առաջին տեսակետները հնչեցին սիրիական սփյուռքից, մասնավորապես վտարանդի շրջանակներից: Բաշար Ալ-Ասադի հորեղբայրը՝ լոնդոնաբնակ Ռիֆաաթ Ալ-Ասադը, նախկին արտգործնախարար և փոխնախագահ Աբդուլ Հալիմ Խադդամը, սիրիական «Մուսուլման եղբայրների» առաջնորդ Ալի Բայանունին և այլոք Բաշար Ալ-Ասադին խորհուրդ էին տալիս անմիջապես հրաժարական տալ:

Աստիճանաբար թե՛ Սիրիայում, թե՛ Սիրիայի սահմաններից դուրս ձևավորվեցին տարբեր դաշինքներ, քաղաքական խմբավորումներ ու կառույցներ, որոնք աչքի էին ընկնում իրենց բարդ խճանկարով: Դրանցում ներկայացված էին գաղափարական (թե՛ կրոնա-քաղաքական և թե՛ աշխարհիկ) ու աշխարհագրական տարբեր պատկանելություն ունեցող քաղաքական ուժեր: Սիրի-

⁵⁴ Տեղեկությունը՝ ըստ www.sana.sy/ru

⁵⁵ Նույն տեղում:

⁵⁶ Речь президента Башшара Аль-Асада в Дамасском университете, январь 10, 2012, <http://www.sana.sy/rus/325/2012/01/10/pr-393339.htm>

ական ընդդիմադիր դաշտի մի հատվածի ձևավորման հարցում վճռորոշ նշանակություն ունեցան արտաքին դերակատարները: Առանց այդ միջամտության ընդդիմադիրների մի հատվածին, որը «հեղափոխության» սկզբնական փուլում ամորֆ վիճակում էր, հագիվ թե հաջողվեր միավորվել: Դեպքերին առավել չեզոք գնահատական էր տալիս և զոհերի մասին հնարավորինս անաչառ տեղեկատվություն էր տարածում Մարդու իրավունքների պաշտպանման սիրիական մոնիթորինգային կենտրոնը (OSDH), որ գործում էր Լոնդոնում:

2011 թ. հոկտեմբերի 2-ին թուրքական իշխանությունների հովանավորությամբ Ստամբուլում վերջնականապես ձևավորվեց «Ազգային խորհուրդը», որը հանդես եկավ որպես ընդդիմադիր դաշտի գործադիր և համակարգող մարմին⁵⁷: ԱԽ-ն փաստորեն ստեղծվեց Լիբիայի «Ազգային խորհրդի» նմանությամբ՝ որպես անցումային կառավարություն, և նպատակ էր հռչակել իշխանությունից հեռացնել իշխող վարչակարգին և Սիրիան դարձնել ժողովրդավարական պետություն: «Ազգային խորհրդին» մաս կազմեցին թե՛ աշխարհիկ-լիբերալները, թե՛ Ալ-Ասադների վարչակարգի ավանդական ընդդիմադիրները՝ իսլամիստները, այդ թվում՝ «Մուսուլման եղբայրները», ովքեր, ունենալով Ծոցի միապետությունների աջակցությունը, կարողացան ամրապնդել իրենց դիրքերն ԱԽ-ում⁵⁸: ԱԽ անդամների մեջ կային էթնիկ ու դավանական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ, այդ թվում՝ քրդեր, նաև ասորիներ և այլ քրիստոնյաներ: Չնայած հակաասադական միջազգային ուժերի և մի շարք ազդեցիկ պետությունների կողմից Սիրիայի ժողովրդի օրինական ներկայացուցիչ ճանաչվելու փաստին՝ Խորհուրդը չդարձավ սիրիական ընդդիմության միասնական ձայնը և, բնականաբար, ոչ միանշանակ ընդունվեց սիրիացիների կողմից: Աստիճանաբար ԱԽ-ում ուժեղացան նաև ներքին հակասությունները⁵⁹: Արդյունքում 2012 թ. մայիսի վերջին ԱԽ ղեկավար Բուրիան Ղալյունը հրաժարական տվեց⁶⁰:

Հատկանշական է, որ Ազգային խորհրդի նկատմամբ ոչ

⁵⁷ Մանրամասն տե՛ս Սիրիայի Ազգային խորհրդի պաշտոնական կայքում՝ <http://www.syriancouncil.org/>

⁵⁸ Ю. Щегловин, О ситуации в сирийской оппозиции, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/27-05-12a.htm>

⁵⁹ More Divisions Among the Syrian Opposition, Stratfor, <http://du11w.dub111.mail.live.com/default.aspx#!/mail/InboxLight.aspx?n=1802861434!n=1949387192&fid=1&fav=1&mid=011b5e77-a34b-11e1-82d8-002264c248a4&fv=1>

⁶⁰ Syrian National Council head Burhan Ghalioun 'to resign', <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18106592>

միանշանակ դիրքորոշում որդեգրեցին նաև Սիրիայի քրդերը՝ չնայած դրանում քուրդ գործիչների մասնակցությանը՝ մտավախություն ունենալով, որ Խորհրդի ղեկավարությունը, իրականում դեմ լինելով Սիրիայում քրդերի իրավունքների ընդլայնմանը, կփորձի օգտագործել քրդական ռեսուրսը՝ Ալ-Ասադի վարչակարգը տապալելու համար⁶¹։ ԱԽ-ի հարցում առկա անվստահությունը նպաստեց, որպեսզի երկրի քրդաբնակ շրջաններում ստեղծվի հակակառավարական ուղղվածությամբ մեկ այլ ընդդիմադիր դաշինք՝ «Քրդական ազգային խորհուրդը», որի նպատակը Սիրիայում դաշնային պետության ստեղծումն էր՝ ըստ աշխարհագրական սկզբունքի⁶²։

2011 թ. աշնանից Սիրիայում կազմավորվեց աշխարհիկ և լիբերալ ուղղվածությամբ «Հանուն ժողովրդավարական բարեփոխումների ազգային կոորդինացման կոմիտեն» (կամ՝ «Ազգային կոորդինացման կոմիտեն» (ԱԿՄ)), որը որոշակի տարակարծություններ ուներ ԱԽ-ի հետ։ Կառույցը ստեղծվեց նախկին Ազգային դեմոկրատական դաշինքի հիման վրա⁶³։ ԱԿՄ-ն, որ կազմված էր հիմնականում ծախ ուղղվածությամբ 10-ից ավել կուսակցություններից և անկախ քաղաքական ակտիվիստներից՝ ներառյալ՝ մի քանի քրդական կուսակցությունները, ղեկավարում էր սիրիացի այլախոհ գործիչ Հասան Աբդ Ալ-Ազեմը։ Կառույցի արտասահմանյան ներկայացուցիչը փարիզաբնակ սիրիացի գրող, մարդու իրավունքների պաշտպան Հայսամ Մանան էր⁶⁴։

ԱԿՄ-ն, պահանջելով Ալ-Ասադի վարչակարգի հրաժարականը, կոչում էր ժողովրդավարության հաստատման խաղաղ ճանապարհին, համաձայն էր երկխոսել իշխանությունների հետ պայմանով, եթե վերջինս դադարեցնի բռնությունը։ Սակայն երկրում սկիզբ առած քրեածին տարրերի և ահաբեկչական գործողությունների ակտիվացմանը զուգահեռ, երբ Սիրիայի բնակիչները շատ դեպքերում իրենք էին խնդրում իշխանություններին կոշտ ուժ կիրառել, ԱԿՄ-ի վերոնշյալ պահանջը

⁶¹ О. Жигалина, К вопросу о политических организациях сирийских курдов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/18-02-12a.htm>

⁶² И. Берг, Вероятность раскола Сирии по этнорелигиозному признаку: мнения экспертов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/26-02-12a.htm>

⁶³ Ընդդիմադիր Ազգային դեմոկրատական դաշինքը, որ ստեղծվել էր 1980 թ., աշխարհիկ ուղղվածություն ուներ։ Դրան մաս էին կազմում 6 կուսակցություններ։ Մանրամասն տե՛ս Alan George, Syria: Neither Bread nor Freedom, London, Zed Books, 2003, p. 94

⁶⁴ Randa Slim, Meet Syria's Oppositon, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/11/02/meet_syrias_opposition

անկենսունակ ու վիճարկելի էր թվում: Ի տարբերություն ԱԽ-ի՝ ԱԿՄ-ն կտրականապես դեմ էր Սիրիայում արտաքին ռազմական միջամտությանը՝ անընդունելի համարելով լիբիական սցենարի կրկնությունը⁶⁵: ԱԿՄ-ի հիմնական կորիզն ավագ սերնդի այլախոհ վետերաններն էին՝ նախկին քաղաքատարկյալներ: Այս հանգամանքն, անշուշտ, մեծ կշիռ էր հաղորդում կառույցին թե՛ երկրի ներսում, թե՛ դրսում, սակայն փորձագետների կարծիքով՝ դժվարություն ստեղծում նոր ժամանակներին համահունչ շարժվելու առումով⁶⁶: ԱԿՄ-ն գրեթե ազդեցություն չունեւ «սիրիական փողոցի» վրա: Ի տարբերություն ԱԽ-ի, որն արտաքին աշխարհից ստանում էր տարաբնույթ, այդ թվում՝ ֆինանսական աջակցություն՝ ԱԿՄ-ն չէր տիրապետում նմանօրինակ ռեսուրսների, ինչը զգալիորեն կաշկանդում էր նրա գործողությունները⁶⁷:

Ի դեպ՝ «Ազգային խորհրդին» նույնպես դժվար էր համարել ծանրակշիռ հեղինակություն ունեցող ուժ երկրի ներսում: Մինչդեռ «սիրիական փողոցի» վրա որոշակիորեն շոշափելի ազդեցություն ունեին 2011 թ. մարտից երկրում ստեղծված և ԱԽ-ին մաս կազմող Տեղական կոորդինացման կոմիտեները⁶⁸, քանի որ համալրված էին երիտասարդ ակտիվիստներով, որոնք էլ տեղում գործնականում իրականացնում էին հավաքներ ու բողոքի ակցիաների կազմակերպումը: Դրանք ամորֆ բջիջներն էին, սակայն հենց դրանց միջոցով էին միջազգային լրատվամիջոցներն արագորեն իրազեկ դառնում Սիրիայում տիրող իրավիճակին⁶⁹:

Հատկանշական է, որ սիրիական զարգացումներին զուգահեռ փորձագիտական հանրությունը ձեռնամուխ էր եղել սիրիական ընդդիմության գործողությունների և իշխանափոխության սցենարների մշակմանը: Մի քանի տարբերակներ առաջ քաշեցին գերմանացի հետազոտողները: Առաջինը աշխարհիկ հեղաշրջումն էր, որի մեջ պետք է ներգրավված լինեին ալավիական բարձրաստիճան սպաներ՝ դա համարելով քաղաքական ճգնա-

⁶⁵ Veyssel Ayhan, The Social Opposition Movement in Syria: the Assad Regime in the Context of Reform and Revolution, <http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/kasim-2011-sayi3/fulltext/3veyselayhan.pdf>

⁶⁶ А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm>

⁶⁷ Նույն տեղում:

⁶⁸ Մանրամասն տե՛ս կառույցի կայքում՝ <http://www.lccsyria.org>

⁶⁹ А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm>

Ժամից դուրս գալու ելք: Սակայն այդ դեպքում ընդդիմությունը պետք է երաշխավորեր ալավի փոքրամասնության անվտանգությունը, իսկ բանակը պետք է դառնար հասարակական կարգի և քաղաքական ազատությունների երաշխավոր: Երկրորդ սցենարը համընդհանուր քաղաքացիական ընդվզումն էր, ինչն, ըստ ամենայնի, կհանդիպեր բանակի դիմադրությանը և շատ զոհեր կպահանջեր: Երրորդ սցենարը կապված էր սիրիական սփյուռքի ընդդիմադիր շրջանակների ակտիվացման հետ, ինչը, ըստ դիտարկման, այնքան էլ իրատեսական չէր՝ հաշվի առնելով սիրիական սփյուռքի բազմաշերտությունը⁷⁰:

Արևմտյան առանձին փորձագետների կարծիքով՝ Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգը կարող էր գոյատևել մինչև 2013 թ. վերջը՝ հաշվի առնելով հատկապես տնտեսական այն դժվարությունները, որոնք ի հայտ էին եկել միջազգային պատժամիջոցների արդյունքում և կարող էին երկիրը հասցնել վերջնական անկման⁷¹:

Նշենք, որ ներքաղաքական զարգացումների վրա արտաքին գործոնի ազդեցությունն ի վերջո արմատականացրեց ընդդիմադիրների դիրքերը և ռազմականացրեց ներսիրիական գործընթացը, որի ապացույցը «Ազատ սիրիական բանակի» (ԱՍԲ) ստեղծումն էր: ԱՍԲ-ի հռչակած գերնպատակը Սիրիայի քաղաքացիներին կառավարական զինված ուժերի գործողություններից պաշտպանելն էր, ինչպես նաև իշխող վարչակարգի տապալումը⁷²:

ԱՍԲ-ի տեղեկատվական կերպարի ստեղծման գործում ակտիվ աշխատանք տարան հակաասադական միջազգային լրատվամիջոցները, որոնք միաժամանակ փորձում էին ներկայացնել այն որպես բազմաշերտ կառույց՝ էթնիկ և դավանական առումով: Սակայն բանակը հստակ սուննիական ուղղվածություն ուներ, որի ապացույցը դրա կազմում գործող և վաղ իսլամի հայտնի գործիչների անունները կրող գումարտակների անվանումներն էին («Խալիբ իբն ալ-Վալիդ», «Յազիդ իբն ալ-Մուավիյա», «Օմար իբն ալ-Խատտաբ» և այլն): Բանակը զգալիորեն համալրված էր դասալիքներով և ռազմական, տեխնիկական և ֆինանսական աջակցություն էր ստանում հովանավոր-

⁷⁰ И. Берг, Сирийская оппозиция глазами немецких экспертов и комментаторов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/17-10-11.htm>

⁷¹ Ю. Щегловин, О ситуации в сирийской оппозиции, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/27-05-12a.htm>

⁷² А. Королевская, Размышления о природе Свободной сирийской армии, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/03-03-12.htm>

ներից: «Ազատ սիրիական բանակը» գործում էր աշխարհագրական հետևյալ կենտրոններում՝ հյուսիս-արևմտյան (Իդլիբի նահանգ), հարավային (Հոուրան, Դարաա), արևելյան (Դեյր էզ-Զոր, Աբու Քամալ), Դամասկոսի նահանգում և Լիբանանին հարակից շրջանում (Ջաբադանի, Մադայի), կենտրոնական (Հոմս, Համա, Ռասթան)⁷³: Նշենք նաև, որ ռազմական գործողությունների աշխարհագրությունը ներառում էր ոչ միայն Սիրիան: Սիրիական ճգնաժամը տեղափոխվել էր Լիբանան, որտեղ բախումներ էին տեղի ունենում Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգի հակառակորդների և կողմնակիցների միջև: Դրանք ունեին թե՛ քաղաքական, թե՛ դավանական ենթատեքստ, քանի որ հակասությունները ձևավորվել էին մի կողմից՝ շիաների ու ալավիների, մյուս կողմից՝ սուննիների միջև⁷⁴:

Ներսիրիական գործընթացի ռազմականացման հարցում Թուրքիան կարևոր դերակատարությունն ունեցավ: Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ թուրքական հատուկ ծառայություններն ու զինվորական հետախուզությունն ակտիվ աշխատանք էին տարել ԱՄԲ-ի ձևավորման, դրան մարզելու և զինելու ուղղությամբ՝ ձգտելով այն դարձնել Սիրիայում զինված պայքարի հենակետ⁷⁵: “Washington Post” թերթի հրապարկման համաձայն՝ ԱՄՆ իր հերթին համագործակցել է Սաուդյան Արաբիայի և Կատարի հետ ապստամբներին զինելու հարցում⁷⁶:

«Ազատ սիրիական բանակը» պատասխանատվություն է կրում հակակառավարական ռազմական, նաև ահաբեկչական և քրեական բազմաթիվ գործողությունների, ինչպես նաև Հոմսում քրիստոնյաներին թիրախ դարձնելու հարցում⁷⁷: ԱՄԲ-ն Սիրիայի կառավարական ուժերի դեմ մարտեր է մղել Դարաայում, Իդլիբի նահանգում, մասնավորապես Իդլիբ քաղաքում, Ռասթանում, Ջեբել Զավիյայում, Համայում, Հոմսում և այլն: ԱՄԲ-ի հետ են համագործակցել և առանձին դեպքերում ԱՄԲ-ի անվան տակ են գործել Սիրիա ուղարկված վարձկանները (կամ ջիհադական-

⁷³ Նույն տեղում:

⁷⁴ Paul Salem, Syrian Crisis Spills into Lebanon, <http://carnegieendowment.org/2012/05/21/syrian-crisis-spreads-to-lebanon/ausr>

⁷⁵ Syria's Armed Opposition: Free Syrian Army, <http://middleeast.about.com/od/syria/p/Syrias-Armed-Opposition-Free-Syrian-Army.htm>

⁷⁶ US Helps Gulf States Arm Syrian Rebels: Report, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/155856#.T-LttnLXdIlg>

⁷⁷ Syrian Christians: The Revolution's Unsung Victims, <http://www.israeltoday.co.il/tabid/178/nid/23182/language/en-US/Default.aspx>

ները), որոնք ներթափանցում էին հարևան Իրաքից, Լիբանանից, Թուրքիայից և Հորդանանից: Պատահական չէ, որ ԱՍԲ-ի զինյալների շրջանում զգալի տարածում ունեին ջիհադական և առհասարակ սալաֆիական տրամադրությունները⁷⁸:

ԱՍԲ-ին հաջողվեց որոշ ժամանակ վերահսկողության տակ վերցնել Սիրիայի առանձին շրջաններ, ինչպես օրինակ՝ 2012 թ. հունվարի երկրորդ կեսին Զաբադանին և Դուման⁷⁹: Առանձնապես դաժան մարտեր ընթացան Սիրիայի կառավարական զորքերի և «Ազատ սիրիական բանակի» միջև Հոմս քաղաքի Բաբ Ամր թաղամասում, ինչն ավարտվեց վերջինիս պարտությամբ⁸⁰: Բաբ Ամրն, ըստ ամենայնի, նախատեսվում էր դարձնել սիրիական Բենդազին, ինչը, սակայն, չհաջողվեց: Բանակի հրամանատարությունը հայտարարեց, որ տակտիկական նկատառումներից ելնելով՝ ԱՍԲ-ն նահանջում է հետագայում նորից գրոհելու մտադրությամբ, սակայն, ըստ էության, շարունակեց կայուն դիրքեր ունենալ Հոմսի նահանգում: Կառույցն, ըստ էության, ներկայացվում էր որպես «Ազգային խորհրդի» զինված թև, սակայն իրականում վերջինիս հետ ժամանակ առ ժամանակ հակասություններ էր ունենում՝ գործելով անջատ:

Հարկ է նշել, որ ԱՍԲ-ի դեմ կոչվում էին նաև կառավարամետ «Շաբիհայի»՝ քաղաքացիական անձանցից կազմված զինյալների խումբը⁸¹, որոնց գործողությունները շատ դեպքերում նույնպես ոչ համարժեք էին:

Նշված շրջանում Սիրիայում տեղի ունեցան բազմաթիվ ահաբեկչական գործողություններ՝ հարձակումներ զինվորականների, ռազմական ու քաղաքացիական օբյեկտների, այդ թվում՝ դպրոցների վրա, խաղաղ բնակիչների և զինվորական անձանց առևանգումներ ու սպանություններ⁸²: Ի դեպ՝ մեկ անգամ չէ, որ նա-

⁷⁸ А. Королевская, Размышления о природе Свободной сирийской армии, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/03-03-12.htm>

⁷⁹ Zabadani, Former Syria Resort, Now Rebel Stronghold http://www.huffingtonpost.com/2012/01/16/zabadani-syria-resort_n_1208743.html, Security forces, dissidents clash in Damascus suburb, <http://edition.cnn.com/2012/01/21/world/meast/syria-unrest/>

⁸⁰ We Simply couldn't Stay there any more Rebel Forces Leave Baba Amr, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/01/syrian-government-forces-retake-baba>

⁸¹ Ghosts of Syria: diehard militias who kill in the name of Assad, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/may/31/ghosts-syria-regime-shabiha-militias>

⁸² Հատկապես ցնցող էին 2011 թ. դեկտեմբերի 23-ին Դամասկոսի պետական անվտանգության շենքի դիմաց, հունվարի 6-ին Դամասկոսի Միդան թաղամասում, մայիսի 10-ին Դամասկոսի Բաբ Շարկի թաղամասում իրա-

խագահ Ալ-Ասադը նշել էր, որ պետությունը պայքարում է միջազգային ահաբեկչության դեմ՝ նկատի ունենալով ոչ միայն «Ազատ սիրիական բանակին», այլև «Ալ-Կաիդային»⁸³:

«Ալ-Կաիդան» իր հերթին նպատակ ուներ տապալելու Ալ-Ասադի վարչակարգը: Նրա գործողություններն, ի դեպ, վտանգավոր էին համարում հակաասադական ուժերը ևս, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ն: Սիրիական զարգացումներին երկու անգամ անդրադարձավ կառույցի առաջնորդ Այման Ալ-Ջավահիրին: Նա վարչակարգի դեմ մարտնչողներին անվանեց «Ալլահի զինվորներ», իսկ արդեն 2012 թ. փետրվարին Սիրիայում ջիհադի կոչ արեց⁸⁴:

2012 թ. սկզբներին Սիրիայում ծավալված դեպքերի համատեքստում հակասիրիական ճամբարում գործող ուժերը՝ ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ, ՄԱԿ-ի ԱԽ-ից դուրս ձեռնամուխ եղան «Սիրիայի բարեկամների խմբի» (ՍԲԽ) ստեղծմանը, որը փորձելու էր կազմավորել սիրիական վարչակարգը վերջինիս վրա միջազգային ճնշումների ուժեղացման միջոցով: 2012 թ. փետրվարի 24-ին տեղի ունեցավ ՍԲԽ-ի առաջին հանդիպումը Թունիսում, իսկ ապրիլի 1-ին Ստամբուլում կայացած երկրորդ հանդիպման ամփոփիչ հոչակագրում «Ազգային խորհուրդը» ճանաչվեց որպես Սիրիայի օրինական իշխանություն: Բացի այդ՝ որոշվեց խստացնել պատժամիջոցները վարչակարգի նկատմամբ և ֆինանսական աջակցություն ցույց տալ ընդդիմությանը⁸⁵: Ապրիլի 19-ին Փարիզում ՍԲԽ երրորդ հանդիպմանն ընդունված փաստաթղթում տեղ գտան գրեթե նույն շեշտադրումները, քննության առարկա դարձավ Քոֆի Անանի ծրագիրը⁸⁶:

Սիրիայի հարցում միջազգային մեկ այլ նախաձեռնություն կապված էր այդ երկրում խաղաղություն հաստատելու Քոֆի Անանի ծրագրի հետ, որը վերջինս իրականացրեց որպես ՄԱԿ-ի

կանացված պայթյունները, 2012 թ. փետրվարի 10-ի, մայիսի 18-ի Հալեպի պայթյունները, որոնց ընթացքում զոհվեցին և վիրավորվեցին հարյուրավոր մարդիկ՝ թե՛ զինվորական, թե՛ քաղաքացիական:

⁸³ Bashar Al-Assad says an interview country under terrorist attacks, <http://www.metrolic.com/bashar-al-assad-says-in-interview-country-under-terrorist-attacks-180642/>

⁸⁴ Joseph Holliday, Syria's Armed Opposition, Institute for the Study War, Middle East Security Report 3, March 2012, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Armed_Opposition.pdf

⁸⁵ "Friends" of Syria Recognise SNC, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/20124113351659274.html>

⁸⁶ Friends of Syria Say Annan Plan is Last Hope, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-19/170749-france-says-syria-faces-civil-war-if-un-plan-fails.ashx#ixzz1wNheEfji>

և ԱՊԼ-ի հատուկ բանագնաց: Ծրագիրը, որ ներառում էր վեց կետ, նախատեսում էր 2012 թ. ապրիլի 12-ից Սիրիայում վերջ դնել բռնություններին, հաստատել զինադադար, որից հետո կողմերը պետք է նստեին բանակցությունների սեղանի շուրջ⁸⁷: Չնայած այն փաստին, որ թե՛ սիրիական իշխանությունները և թե՛ ապստամբներն ընդունել էին ծրագրի պայմանները, հրադադարի կանոններն այդպես էլ չպահպանվեցին և այն ձախողվեց: Միանգամայն կանխատեսելի էր թվում, որ նման բարդ իրավիճակում, երբ արտաքին դերակատարներն էականորեն շահագրգռված էին իշխանափոխությամբ, Անանի ծրագիրը կարող էր կենսունակ լինել:

2012 թ. ապրիլին Անանի առաքելության շրջանակներում ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն մշակեց Սիրիայում դիտորդական առաքելության ծրագիր՝ անգն դիտորդների կազմով: ՄԱԿ-ի դիտորդների խնդիրներից էր երկրի ուժային կառույցների և ընդդիմության զինված խմբավորումների միջև հրադադարի վերահսկողությունը: ՄԱԿ-ի դիտորդական առաջին խումբը Սիրիա ժամանեց ապրիլի 15-ին: Սիրիայի իշխանությունները և դիտորդական խումբը նախնական համաձայնագիր ստորագրեցին երկրի տարածքում առաքելության աշխատակարգի մասին: Համաձայնագիրը սահմանում էր նաև սիրիական կառավարության խնդիրներն ու պատասխանատվության աստիճանը⁸⁸: Դիտորդական առաքելության շրջանում նույնպես հրադադարի կանոնները չպահպանվեցին:

Չնայած ներքաղաքական ճգնաժամին՝ Սիրիայի իշխանությունները, այնուամենայնիվ, շարունակեցին իրենց իսկ հռչակած բարեփոխումների գործընթացը, որը, սակայն, չկարողացավ կայունացնել ներքաղաքական վիճակը: Դրանք այլևս չէին էլ կարող արմատական բեկում մտցնել ներքաղաքական գործընթացում, քանի որ ինչպես իրավացիորեն նշում է Պատրիկ Սիլը. «Ամեն ինչ Սիրիայում պետք է վերակառուցվի հենքից՝ ներառյալ պետության գաղափարախոսությունը: Երկրորդ աշխարհաբաժանարարից հետո ստեղծված հին կարգախոսները՝ հակազաղութատիրություն, հեղափոխական սոցիալիզմ, բաասականություն, արմատական իսլամականություն, արաբական միասնություն և արաբական ազգայնականություն, կարիք ունեն վերաշարադրվելու,

⁸⁷ Anan's Peace Plan for Syria,

<http://www.cfr.org/syria/annans-peace-plan-syria/p28380>

⁸⁸ Presence of Observers in Syria has 'Calming Effect' in Areas Deployed – UN official, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=42038>

դրանցից կամ պետք է հրաժարվել, կամ էլ դրանք պետք է համապատասխանեցվեն մեր օրերին⁸⁹:

2012 թ. փետրվարի 26-ին անցկացվեց նոր սահմանադրության նախագծի հանրաքվեն, որին կողմ քվեարկեց բնակչության մեծամասնությունը: Արդյունքում վերամշակված սահմանադրությամբ⁹⁰ հռաչկվեց բազմակուսակցական համակարգ, վերացվեց Բաաս կուսակցության մենաշնորհը: Արգելվեց կրոնական, ազգային, ցեղային կամ տարածաշրջանային հենքի վրա որևէ կուսակցության ստեղծումը, ինչն, ըստ էության, ուղղված էր «Մուսուլման եղբայրների» դեմ: Իսկ սահմանադրության 3-րդ կետը, համաձայն որի նախագահը պետք է լիներ մուսուլման (որն, ի դեպ, Սիրիայի սահմանադրության մեջ ներառված էր 1973-ից) որոշակի մտահոգություն առաջ բերեց քրիստոնյաների շրջանում, ովքեր աջակցում էին իշխող վարչակարգին: Վերջիններս հույս ունեին, որ Սիրիան պետք է գնար ժողովրդավարացման ճանապարհով և ոչ թե փորձեր սիրաշահել իսլամիստներին⁹¹:

2012 թ. մայիսի 7-ին Սիրիայում անցկացվեցին նաև խորհրդարանական ընտրություններ, որոնց արդյունքում ընդդիմադիր որևէ ազդեցիկ ուժ չհայտնվեց խորհրդարանում: Սիրիայում ընտրություններին նախորդած մի քանի ամիսներին գրանցված կուսակցություններից ոչ մեկը չմասնակցեց դրանց, բացառությամբ «Փոփոխությունների և ազատագրման ազգային ճակատի», որը նորընտիր խորհրդարանում ստացավ հինգ տեղ: Այդ համատեքստում միանգամայն կանխատեսելի էր «ԲԱԱՍ» կուսակցության և բաասամետ «Ազգային առաջադիմական ճակատի» մեծամասնություն կազմելը⁹²:

Նշենք նաև, որ թե՛ սահմանադրության հանրաքվեն և թե՛ խորհրդարանական ընտրությունները բոլորովեցին ընդդիմադիրների կողմից, որոնք երկրում արմատական փոփոխությունների համար նախապայման էին համարում վարչակարգի հրաժարականը:

Այսպիսով՝ կասկածից վեր է, որ Արևմուտքը և նրա հովանավորությամբ գործող ուժային կենտրոնները հետաքրքրված էին

⁸⁹ Patrick Seal, Syria's Assad on the Ropes?, <http://www.thenation.com/article/162971/syrias-assad-ropes>

⁹⁰ Draft Constitution for the Syrian Arab Republic, <http://www.sana.sy/eng/337/2012/02/23/401178.htm>

⁹¹ Sami Moubayed, Why Syria's Christians are angry?, <http://edition.cnn.com/2012/02/28/opinion/moubayed-syria-christians/index.html>

⁹² А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm>

ոչ թե Սիրիայում ժողովրդավարության հեռանկարով, այլ վարչակարգի տապալմամբ, որի միջոցով հնարավոր կլինեի փոխել Սիրիայի քաղաքական ուղենիշները: Ուսումնասիրվող շրջանում, զերծ մնալով Ալ-Ասադի վարչակարգը ռազմական ներխուժմամբ տապալելու ծրագրից, Դամասկոսի դեմ գործող միջազգային ուժերը ռազմականորեն, տեխնիկապես և ֆինանսապես աջակցեցին սիրիացի ապստամբներին և երկիր ներթափանցած վարձկաններին, ուժեղացվեցին պատժամիջոցները Սիրիայի դեմ՝ ավելի ու ավելի ներքաշելով այդ երկիրը ճգնաժամի մեջ: Արտաքին միջամտությունը նպաստեց ահաբեկչական գործողությունների և քրեածին մթնոլորտի ձևավորմանն ու ակտիվացմանը, զգալի վնաս հասցվեց երկրի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակին, էթնոդավանական հանդուրժողականության մթնոլորտին, խարխվեցին սիրիական պետության հիմքերը, իսկ հասարակությունը երկփեղկվեց: